

Pornograafia reguleerimine Eestis

Ülle-Marike Papp

Ettekanne foorumil
Pornograafia meedias ja ühiskonnas
8. juuni 2005,
Eesti Rahvusraamatukogu

Pornograafia mõiste

Kui enamuses riikides pornograafia juriidiline definitsioon puudub, siis Eestis on see sõnastatud läbi seksuaalsete toimingute kujutamiseviisi – labasuse ja pealetükkivuse. Mõiste on määratletud pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seaduses, mis kehtib juba 1997. aastast (RT I 1998, 2, 42)

Pornograafia – selline kujutamiseviis, mis teisi inimlikke seoseid kõrvale või tahaplaanile jättes seksuaalsed toimingud labaselt ja pealetükkivalt esile toob.

Eesti lastekaitse seaduses (RT I 1992, 28, 370) on sünonüümina toodud nilbuse mõiste: nilbed (pornograafilised) esemed, trükised, filmid, nilbuste tootmine ja levitamine.

Määratlemata on seksuaalsed toimingud, labasus, pealetükkivus, nilbus. Pornograafia on küll alati nilbe, aga iga nilbus ei pruugi veel olla pornograafia. (USA juristi Justice Stewarti väide kohtuistungilt (Jacobellis v. Ohio 378 US 184, 1964), et ta pole võimeline defineerima pornograafiat, aga ta teab, mis see on, kui ta seda näeb)

Pornograafilise sisuga teoste leviku reguleerimine

Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus (RT I 1998, 2, 42) on vastu võetud nii avalike huvide kui laste kaitsmiseks, aga ka sellise institutsiooni loomiseks, kelle pädevusse kuulub teose sisu määratlemine pornograafiliseks, julmust või vägivalda propageerivaks. Ekspertkomisjon, mis teost läbi vaatab, töötab Kultuuriministeeriumi juures. Komisjoni otsust ühe või teise teose osas võivad küsida nii ettevõtja kui järelevalveametnik (Kultuuriministeeriumi leviosakonna ametnik). Komisjoni otsust võib muuta kultuuriminister, kui kaebus komisjoni otsuse kohta esitatakse talle 15 päeva jooksul teate kättesaamisest arvates.

Pornograafilise sisuga teoste levitamiseks või demonstreerimiseks tuleb taotleda kauplusel, kinol, videosaalil või muul nn. spetsialiseeritud tegevuskohal vastav tegutsemisluba ja tagada, et nendes ruumides ei viibiks alaealine (PSTLRS, § 2) Tegutsemisloa väljaandmisel valla- või linnavalitsuse poolt, peab olema tagatud, et nimetatud kauplus, kino, videosaal või muu spetsialiseeritud tegevuskoht ei asuks koolide või lasteaedade läheduses. Keelatud on pakutavaid teoseid reklaamida väljaspool tegutsemiskoha siseruume.

Väljaspool spetsialiseeritud tegevuskohti peab olema teoste pakkumine korraldatud viisil, mis ei võimalda alaealisel teosega tutvuda. Seaduse § 3 lg 2 täpsustab, et selliseid teoseid ei tohi nähtavale kohale välja panna.

Vabariigi Valitsuse määruse kohaselt (nr. 315 9.oktoobrist 2001; RTI, 17.10.2001, 82, 490) on või olla kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli õpilase valduses olla muuhulgas pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivad teosed «Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seaduse» (RT I 1998, 2, 42) tähenduses;

Määrus on kehtestatud Alaealise mõjutusvahendite seaduse (RT I 1998, 17, 264; 2001, 50, 288) § 61 lõike 1 alusel.

Laste kaitsmine pornograafia eest

Eesti lastekaitse seaduse (RT I 1992, 28, 370) kohaselt loetakse lasteks kõik alla 18-aastased inimesed.

Lastekaitse seaduse § 33 sätestab kaitse seksuaalse kuritarvituse eest. Sätte kohaselt peab olema laps (st. alla 18 aastane isik) kaitstud igasuguse seksuaalse ärakasutamise eest, sealhulgas on keelatud täiskasvanu poolt lapse ahvatlemine seksuaaltegevusse; lapse kasutamine prostituudina; lapse kasutamine pornograafilistel eesmärkidel.

Sama seaduse § 50 kohaselt pole Eestis lubatud lastele toota ega nende hulgas levitada nilbeid (pornograafilisi) esemeid, trükiseid, filme, samuti on keelatud laste ärakasutamine nilbuste tootmisel ja levitamisel.

Järelevalvet lastekaitse seaduse täitmise üle teostab eesti Vabariigi Valitsus.

ÜRO laste õiguste konventsioon tunnustab lapse õigust olla kaitstud kõige eest, mis võib olla kahjulik lapse tervisele või füüsilisele, vaimsele, hingelisele, kõlblisele või sotsiaalsele arengule.

2. juunil 2004 ratifitseeris Eesti Riigikogu ÜRO Laste õiguste konventsiooni laste müüki ning lasteprostitutsiooni ja-pornograafiat käsitleva fakultatiivprotokolli (RTII, 29.06.2004, 23, 94).

Protokoll on suunatud lapse õiguste konventsiooni eesmärkide täitmisele, et kindlustada laste kaitsmine laste müügi, lasteprostitutsiooni ja-pornograafia eest.

Lisaks on protokoll eesmärgiks tugevdada riikidevahelist koostööd laste müügi, lasteprostitutsiooni ja –pornograafia vastases võitluses ning arendada sellealast ennetustööd. Protokoll tähtsustab ohvritele asjakohase nõustamise ja rehabiliteerimise tagamise vajaduse.

Protokoll on esimene rahvusvaheline õigusakt, mis sisustab mõisted:

- *laste müük,*
- *lasteprostitutsioon ja*
- *lastepornograafia*

Protokolli ratifitseerimisega on asjaomased legaaldefiniitsioonid muutunud Eesti õiguse osaks.

Lastepornograafia on defineeritud kui lapse mis tahes kujutamine mis tahes viisil tegelikus või simuleeritud ühemõttelises seksuaaltegevuses või lapse suguelundite mis tahes kujutamine eeskätt seksuaalsel eesmärgil

Lähtumine lastepornograafia mõiste määratlusest annab õiguslikult selgema nägemuse pornograafia olemusest.

Protokolli kohaselt peavad olema karistatavad lastepornograafia tootmine, turustamine, levitamine, importimine, eksportimine, pakkumine, müümine või omamine. Protokolli sätted konkretiseerivad Laste Õiguste konventsioonis sätestatud kohustust Eestile võtta tarvitusele riiklikud abinõud, et vältida laste kasutamist pornograafiliste materjalide tootmisel.

10. märtsil 2004 ratifitseeris Eesti Riigikogu Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendava naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll (nn. Palermo protokoll).

Muuhulgas käsitletakse protokollis eksploateerimisena isiku prostitueerimisele sundimist või muul viisil seksuaalset ärakasutamist. Protokolli kohaselt peavad ühinenud riigid võtma hariduses ning sotsiaal- ja kultuurivaldkonnas kasutusele meetmeid, mille eesmärgiks on vähendada nõudlust, mis soodustab inimkaubandusele viivat naiste ja laste ning muude isikute igal viisil eksploateerimist. Protokollis tõstatatakse vajadus käsitleda probleemiga seoses inimõigusi ning lastega ja soolise kuuluvusega seotud küsimusi.

Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni konventsioon nr 182 Lapsele sobimatu töö ja muu talle sobimatu tegevuse viivitamatu keelustamine ratifitseeriti Eesti poolt 13. juunil 2001.a. Konventsioonis on toodud mõistete sobimatu töö ja muu sobimatu tegevus tähenduste hulgas ka:

- 1) lapse kupeldamine prostitueerimiseks või
- 2) kasutamine või kupeldamine pornograafilise sisuga teose valmistamiseks või
- 3) kasutamine või kupeldamine pornograafiliseks etenduseks;
- 4) lapse kasutamine muus ebaseaduslikus tegevuses, mis on rahvusvahelistes lepingutes määratletud sobimatu tegevusena;
- 5) töö, mis oma laadi või tingimuste tõttu on kahjulik lapse tervisele või kõlblusele või on talle muul põhjusel ohtlik;

6) tööd, mis seab laste seksuaalse kuritarvitamise või muud laadi füüsilise või psühholoogilise kuritarvitamise ohtu.

Mõiste laps tähendab selles konventsioonis alla 18aastast isikut.

Konventsiooniga ühinenud riikidel soovitatakse

- a) koguda ja vahetada infot siseriikliku ja rahvusvahelise kuritegevuse kohta;
- b) kindlaks teha isikud, kes lastega kaubitsevad, neid prostitueerimiseks kupeldavad, kasutavad või pakuvad pornograafilise sisuga teose valmistamiseks või pornograafiliseks etenduseks või panevad toime muid seda laadi tegusid;
- c) registreerida selliste õigusrikkumiste toimepanijad.

Konventsiooni kohaselt peavad sellega ühinenud riigid tunnistama kriminaalkuritegudeks muuhulgas lapse kupeldamise prostitueerimiseks või pakkumise või kasutamise pornograafilise sisuga teose valmistamiseks või pornograafiliseks etenduseks.

Vabariigi Valitsuse määrusega (nr 253 8. augustist 2002; RTI, 15.08.2002, 69, 421) on määratud need pädevad asutused, kes peavad kontrollima lapsele sobimatud tööd või muud talle sobimatud tegevust

Politseiamet kontrollib, et lapsi ei kasutataks neile sobimatus töös või muus neile sobimatus tegevuses, milleks on muuhulgas :lapse kupeldamine prostitueerimiseks või kasutamine või kupeldamine pornograafilise sisuga teose valmistamiseks või pornograafiliseks etenduseks;

Tööinspeksioon kontrollib, et lapsi ei kasutataks töös, mis oma laadi või tingimuste tõttu ohustab lapse tervist, kõlblust või hariduse omandamist või on talle muul põhjusel ohtlik.

Kriminaalõigus

Kümme aastat tagasi kehtisid kriminaalkoodeksi paragrahvid 200, 201, 202, mis sätestasid karistused eerootilise või pornograafilise sisuga ning vägivalda ja julmust propageerivate teoste omandamise, hoidmise ja levitamise eest, alaealises eerootilises või pornograafilises situatsioonis kujutatavate teoste valmistamise eest (§ 200) isikule kuuluvates ruumides seadusega keelatud tegevuse võimaldamise eest (§ 201) ning alaealiste kuritegevusele või prostitutsioonile kaasatõmbamise eest (§203).

1995. aastal tegi kriminaalpreventsiooni nõukogu ettepaneku valitsusele väljendada poliitilist tahet ja valmisolekut piirata pornograafia levikut Eestis ning piiritleda eerootika ja pornograafia mõisted, seadustada nende määratlused ja moodustada vajadusel ekspertkomisjon, kes teoste olemust määraks. Nõukogu pidas vajalikuks keelata Eestis pornograafilise sisuga teoste valmistamine. Kriminaalkoodeksis karmistati karistusi 1995.a. (Noorsoopolitsei andmetel valmistati enne seda Eestis aastas vähemalt 3 pornofilmi alaealiste osavõtul ja selle eest ei olnud võimalik määrata karistust).

Seoses pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seaduse vastuvõtmisega 1998.aastal muudeti sel ajal kehtivat kriminaalkoodeksit, mille kohaselt oli keelatud alaealist eerootilises või pornograafilises situatsioonis kujutava teose omandamine, hoidmine ja levitamine, lisades sätteid, mille

kohaselt pornograafilise sisuga teose demonstreerimise eest väljaspool tegevuskohta karistatakse rahatrahviga ning selliste teoste koopiade müümise, laenutamise või alaealistele üleandmise, demonstreerimise või pornograafilise sisuga tele- ja raadiosaadete ja selliste teoste reklaami edastamise eest karistatakse rahatrahvi või arestiga.

Kuni 2002. aasta sügiseni kehtinud kriminaalkoodeksis olid need kuriteod, mis võisid olla suunatud alaealise kõlbelisele ja moraalsele rikkumisele, käsitletavad kuritegudena avaliku korra ja julgeoleku vastu, siis kehtivas karistusseadustikus (RT I 2002, 44, 284) käsitletakse neid süütegudena perekonna ja alaealise vastu.

2002.aasta septembrist kehtiva karistusseadustiku 11. peatükis on sätestatud alljärgnevad karistused:

§ 177. Alaealise kasutamine pornograafilise teose valmistamisel

(1) Noorema kui kaheksateistaastase isiku kasutamise eest modellina või näitlejana pornograafilise või erootilise pildi, filmi või muu teose valmistamiseks - karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, - karistatakse rahalise karistusega.

§ 178. Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine

Nooremat kui neljateistaastast isikut pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava pildi, kirjutise või muu teose või selle reproduktsiooni valmistamise või hoidmise, teisele isikule üleandmise, näitamise või muul viisil kättesaadavaks tegemise eest - karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

(võrreldes Kriminaalkoodeksis olnud karistusmääraga: alaealist erootilises või pornograafilises situatsioonis kujuava teose levitamise või demonstreerimise eest või muul viisil alaealisele kättesaadavaks tegemise eest karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kolme aastani, § 200, on karistust leevendatud.)

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, - karistatakse rahalise karistusega.

Tähelepanu tuleks juhtida sellele, et Eesti karistusseadustik, mis käsitleb lastepornot, välistab vaidluse erootika ja pornograafia piiri üle, samuti selle, milliste vahenditega see loodud on.

Media reguleerimine

Pornograafilise sisuga televisiooni- või raadiosaate edastamine Eestis televisiooni- või raadiosaadete edastamise õigust omavate isikute poolt on keelatud. (Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus, § 1 lg 3; ringhäälinguseadus § 19 lg 1).

Piiriülese televisiooni Euroopa konventsioon, mis käsitleb teleülekannetes sisalduvaid programme näeb oma artiklis 7 ette, et ringhäälinguorganisatsioonid peavad arvestama inimväärikust ja teiste isikute põhiõigusi programmi kõigi osade esitamise ja sisu puhul. Artikli kohaselt ei tohi need olla kõlblusvastased ega sisaldada pornograafiat. Samuti on

sätestatud see, et programmi osa, mis võib kahjustada laste ja teismeliste füüsilist, vaimset või kõlbelist arengut, ei tohi näidata ajal, mil lapsed ja teismelised tõenäoliselt televiisorit vaatavad.

Konventsiooni III peatükis on toodud üld- ja erinormid reklaami edastamise suhtes. Ka siin on nõue, et reklaam peab olema tõene ja aus, mitte eksitav ja tarbija huve kahjustav, Lastele adresseeritud või lapsi kasutatav reklaam peab vältima kõike, mis tõenäoliselt võiks kahjustada laste huve ning võtma arvesse nende erilist tundlikkust.

1998.a. jaanuarist siiani kehtiva reklaamiseaduse ([RT I 1999, 27, 388](#)) kohaselt loetakse keelatuks kõlvatu reklaam, mis on vastuolus heade kommete ja tavadega või mis kutsub üles käituma seadusvastaselt või rikkuma üldisi moraalinorme või mis sisaldab sellist tegevust (§ 5). Sama artikli lõike 2 p 5 kohaselt loetakse muuhulgas kõlvatuks ka reklaam, mis sisaldab otsest visuaalset või sõnalist väljendust seksuaalakti, sobimatu alastuse või antisotsiaalse seksuaalkäitumise kohta. Uue reklaamiseaduse eelnõu on ettevalmistamisel.

Eesti ajakirjanduseetika koodeksis teemat ei mainita.

Lasteporno ja Internet

Lasteporno levitamine internetis on saanud üheks suuremaks küberkuritegevuse valdkonnaks.

Näiteks Suurbritannia netifirma BT Group poolt loodud lastepornofilter blokeerib iga päev kümneid tuhandeid katseid pääseda lasteporno veebilehekülgedele. (Keelatud lehekülgede nimekirja koostab Internet Watch Foundation, kinnitab Briti siseministerium).

1999.a. toimus Viinis Internetis esitatava lastepornograafia vastu võitlemise konverents, mille otsus kutsus üles kogu maailmas lastepornograafia tootmist, levitamist, eksporti, edastamist, importi, tahtlikku omamist ja reklaami kuriteoks tunnustama ning rõhutab tihedama koostöö vajadust riikide valitsuste ja internetitööstuse vahel.

2001.a. käivitas EL komisjon Euroopa Foorumi organiseeritud kuritegevuse ennetamiseks (European Forum for the Prevention of Organised Crime).

Liikmesriikidele on siduv EL nõukogu 22.detsembri 2003 raamotsus laste seksuaalse ekspluateerimise ja lasteporno vastu võitlemise kohta

Inimkaubanduse ja laste seksuaalse kuritarvitamise vastases võitluse oluliseks vahendiks on Euroopa Ühenduse finantsprogrammid. 2003.a. käivitunud raamprogramm AGIS koondas mitmeid teisi spetsiifilisemaid (näiteks programm STOP 1996-2000, mille raames Eestis oli võimalik uurida lasteprostitutsiooni) ja on suunatud politseikoostöö ja õigusala koostöö arendamisele kriminaalasjades.

